

Рецензія
на дисертаційну роботу
АРАПАКІ МАРИНИ ВОЛОДИМІРІВНИ
«КУЛЬТУРНА МАРГІНАЛЬНІСТЬ У СОЦІАЛЬНОМУ ТА
ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 Філософія

Актуальність представленої теми дисертаційного дослідження зумовлена передусім тим, що в даний час проблемне поле досліджень, присвячених маргінальності та маргіналізації, значно розширилося і водночас змістилося у бік соціально-політичних, економічних, географічних, екологічних та інших досліджень. По-перше, тому що емпіричні дослідження стають все більш мультикультурними та трансдисциплінарними. По-друге, необхідно чітко визначити поняття маргінальності та сформулювати специфіку її феноменології. Зокрема, розділити поняття дискримінація та маргіналізація, які у сучасних дослідженнях неправомірно зближені, а також хоча б частково повернутися до класичного розуміння маргінальності, що включає й особистісний вимір, тобто психологізувати це поняття. Нова типологія маргінальності є основою для розробки в перспективі спеціального діагностичного інструментарію, що дозволяє в ході емпіричного дослідження визначити подібності та відмінності у переживанні стану маргінальності людьми, що знаходяться всередині різних за масштабом та характером культурних просторів.

В дисертаційному дослідженні Марина Арапакі має на меті саме аналіз культурної маргінальності в умовах соціокультурних трансформацій соціального простору сучасного суспільства.

Це постає доволі актуальним, бо у сучасному світі одночасно і діалектично відбуваються процеси глобалізації та глокалізації (у крайніх проявах це культурний та економічний ізоляціонізм, провінціалізм, політичний сепаратизм). Ймовірно, у більшій частині світу нині переважають

процеси глобалізації. І якщо в будь-якій країні та/або сфері суспільного буття проявляються протилежні тенденції, то ці процеси сприймаються як маргінальні, а люди, прихильні до такого, протестного, по суті, руху, сприймаються як маргінали. Навпаки, у тих небагатьох країнах, де мейнстрімом є повернення до коріння, традицій, переважає негативне ставлення до уніфікації у всіх чи деяких сферах життя. Адепти глобалізації піддаються остракізму і можуть набути маргінальний статус у сприйнятті більшості.

Таким чином, може йтися про потужну суб'єктивізацію поняття маргінальність, оскільки ті, до кого застосовується цей негативно забарвлений ярлик, можуть зовсім не почуватися такими і не переживати психологічних проблем, притаманних маргінальній особистості. А також тому, що процеси та явища, які вважаються маргінальними (з відповідною конотацією) одними, можуть сприйматися іншими абсолютно інакше.

Структура наукового дослідження визначена та обґрунтована, всі її елементи узгоджені між собою. Джерельна база дослідження свідчить про ґрунтовність теоретичного осмислення об'єкта та предмета дослідження. Зокрема у дисертації список використаних джерел містить 187 найменувань, з них 132 – іноземними мовами, що свідчить про ретельний та всебічний науковий аналіз заявленої теми.

Дисертація є самостійною науковою працею, де висвітлені власні розробки та ідеї авторки. Робота містить теоретичні та методичні положення, а також висновки, сформульовані власне дисертанткою. Використані в дисертації ідеї, положення та концепції інших авторів мають відповідні посилання і застосовувались лише для посилення аргументації та підкріплення власних ідей. Опубліковані праці Арапакі М. В. у наукових фахових виданнях засвідчують повноту викладу основних результатів дисертації.

Як вірно зазначає авторка у першому розділі «Теоретико-методологічні засади аналізу культурної маргінальності» (с. 29-68), у визначеннях та описах

процесу та феномена маргінальності практично повністю ігнорується особистісний вимір. Основний акцент робиться на соціально-економічні, політичні, культурні та інші фактори, що зумовлюють перебування людини або групи в маргінальній ситуації. Навіть опір маргінальній ситуації чи маргінальному статусу подається як загальний соціальний феномен, а не особистісне чи групове досягнення, детерміноване суб'єктивністю особистості чи групи. Це пов'язано з тим, що останнім часом маргінальність дедалі частіше позиціонується як винятковість, знедоленість, більше того, вона визначається вразливістю одних людей, груп, культур, порівняно з іншими. Маргіналізовані люди або групи – це ті, хто соціально, економічно, політично та юридично проігнорований, виключений або нехтується і тому вони вразливі та знедолені. За визначенням, їм властива боротьба за доступ (соціальний та просторовий) до ресурсів та повної участі у суспільному житті.

Розділ другий «Культурна маргінальність у соціальному просторі сучасного суспільства» виконаний чітко, продумано, логічне структурований. В ньому авторку доходить до висновків, що культурна маргінальність в контексті її відтворення у соціальному просторі являє собою простір на межі не тільки різних культурних традицій, а ще й на межі традицій та інновацій, які є невід'ємним атрибутом соціального буття та культурного розвитку (с. 73-110). Таким чином, у конструюванні соціального простору культурна маргінальність як елемент соціального буття виокремлює вектори соціокультурних перетворень.

Особливо вдалим, на думку рецензента, став третій розділ дисертаційного дослідження. «Роль віртуального простору у репрезентації культурної маргінальності». Найбільшу цікавість викликав третій підрозділ «Віртуальні культурні проєкти як складові соціального простору українського суспільства: сучасні освітні практики та свобода метамодерну» (с. 146-163).

Наведене визначення віртуального культурного проєкту як «комплексу дій, які реалізуються у віртуальному просторі, результати якого впливають на соціокультурний простір сучасного суспільства та надають додаткові можливості для задоволення культурних потреб», на наш погляд є влучним та вдало сформульованим. І ми погоджуємося з твердженням, що це «інноваційна та інтерактивна форма організації культурної діяльності, що реалізована за допомогою віртуального простору та відповідає умовам сьогодення» (с. 155).

Велике зацікавлення рецензента особисто викликав виклад прикладу державної підтримки цифровізації та віртуалізації української культури, а саме проєкт «Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України» (с. 157).

Оцінюючи в цілому роботу М. В. Арапакі позитивно, необхідно зазначити деякі дискусійні моменти. Незважаючи на те, що дисертантка довела актуальність та доцільність дослідження культурної маргінальності як соціального явища, в той же час необхідно зробити деякі зауваження.

1. По-перше, слід було зосередити увагу на кореляції культурної маргінальності з моральними складовими сучасного суспільства та пояснити її особливості більш поширено ніж це представлено у дисертаційному дослідженні.

2. По-друге, ми вважаємо важливим пояснення, як саме проявляє себе категорія «моральності» у культурній маргінальності сучасного суспільства.

Необхідно також зазначити, що дисертаційне дослідження є частиною планової наукової теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Розвиток творчої особистості в сучасному соціально-філософському пізнанні», одним із виконавців якої є дисертантка.

Висновок: дисертаційна робота на тему «Культурна маргінальність у соціальному та віртуальному просторі сучасного суспільства» є

оригінальним, завершеним дослідженням, виконаним на високому теоретичному і методологічному рівні і має практичну цінність. У дисертаційній роботі М. В. Арапакі продемонстровано науково обґрунтовані результати, кваліфіковано виконано всі поставлені наукові завдання, показано володіння методологією наукових досліджень щодо продукування результатів, пов'язаних із новизною та практичною значущістю. Кваліфікаційна наукова праця відповідає чинним вимогам п. п. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Вважаю, що Марина Володимирівна Арапакі заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія.

Рецензент

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії та
методики її навчання

ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Юлія ДОБРОЛЮБСЬКА

